

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN/ИССН: 2149 - 9225

Yıl/Year/Год: 6, Sayı/Number/Номер:
24, Eylül/September/Сентябрь 2020,
s./pp. 304-323

Geliş/Submitted/ Отправлено: 11.05.2020

Kabul/Accepted/ Принимать: 14.07.2020

Yayın/Published/ Опубликованный: 20.09.2020

10.29228/kesit.43504

Araştırma Makalesi
Research Article
Научная Статья

Dr. Doğan YÜCEL

Tercüman, Türkiye

dyucel58@gmail.com

 ORCID 0000-0001-6240-8886

DÎVÂN ŞİİRİNDE AĞAÇ: İNANÇ VE KÜLTÜR*

TREE IN DIVAN POETRY: FAITH AND CULTURE

Öz

Dîvân şiiri, hayatın her safhasını içine alan geniş bir edebiyattır. Bu edebiyatın temelinde din vardır. Din, ferdî ve ictimâî hayattaki hemen tüm yansımalarıyla Divan şiirinde yer alır. Şairler, beyitlerinde tabiatı da çokça işlemişlerdir. Çalışmada dinin tabiata yansıma noktalarından birisi olan ağaçlar ele alınmıştır. Ağaçların lafzen veya mevzûen geçtiği ayet ve hadisler taranmış ve ayrı ayrı sıralanmıştır. Sonrasında 34 Divan şiiri eserinde bu ayet ve hadislerin kullanıldığı örnek beyitler tespit edilmiştir. Son olarak ağaçlarla ilgili halk inanışlarından Divan şiirinde tespit edilenler çalışmaya eklenmiştir. Ayetlerle ilgili 15, hadislerle ilgili 8 ve halk inanışlarıyla ilgili 3 madde bu çalışmada yer almaktadır. Taramalar neticesinde ağaçların geçtiği ayet ve hadislerin hemen tamamının Divan şiirinde yer bulduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dîvân şiiri, Dîvân şiirinde ağaç, Halk inanışları, Ayet ve hadis.

*Cite as/Атф: Yücel, D. 2020). Dîvân Şiirinde Ağaç: İnanç ve Kültür, *Kesit Akademi Dergisi*, 6(24): 304-323.
<http://dx.doi.org/10.29228/kesit.43504>

Checked by plagiarism software. Benzerlik tespit yazılımıyla kontrol edilmiştir. CC-BY-NC 4.0

Abstract

Divan poetry is a vast literature that covers every point of life. Faith is the base of this literature. Faith is included in the Divan poetry with almost all its reflections in individual and social life. The poets also embraced nature in their couplets. In this study, trees, one of the reflection points of religion on nature, are discussed. The verses and hadiths, where the trees are written or said, are scanned and listed separately. Afterward, sample couplets using these verses and hadiths were identified in 34 Divan poetry books. Finally, the ones found in Divan poetry among the folk beliefs about trees were added to the study. 15 articles on verses, 8 on hadiths, and 3 on folk beliefs are included in this study. As a result of researches, it was found that almost all of the verses and hadiths that include trees are found in Divan poetry.

Keywords: Divan poetry, Tree in Dîvân Poetry, folk beliefs, verses and hadithes.

1. Giriş

Divan şiiri oryantal kültürün özü gibidir. İnanç ise bu irfanın oldukça önemli bir parçasını teşkil eder. Din ve inancın Şark irfanında gündelik hayatta icra ettiği tesir kendisini müstesna bir tarzda sanatta ve edebiyatta gösterir. Oryantal sanatın içindeki maya gibidir. Divan şiirinde ise inancın gündelik hayata yansması olan içtimâî hadiseler veya merasimlerin, ibadetlerin, ritüellerin ayrı bir yeri ve ağırlığı vardır. Ramazaniyyeler, hilyeler, hamdeleler, salveleler, mevlidler, ıydiyyeler vb. Bu yansımaların bir tezahürü olarak Sâkinâmeler yazılmıştır. Divan şiirinde bazen müstakilen bazen de divanlarda kasideler şeklinde kaleme alınan "Sâkinâme"ler çoğunlukla bir eğlence/sürûr mekânından yani imaen cennet hayatından bahseder. Bu şiirlerde ağaçlar da önemli bir yer tutar. Bu çalışmanın kapsamına girmediğinden Kuran ve hadislerde geçen cennet tasvirlerindeki ağaçlarla Sâkinâmelerdeki tasvirlerin ne kadar örtüştüğü bir başka çalışma ve araştırma konusudur. Ağaçlar varlığını Divan şiirinin mısralarında açık veya saklı mazmunlar, temsiller veya teşbihlerle hissettirir. Günlük hayatın yaşandığı dış dünya olan tabiat da hemen tüm unsurlarıyla beyitlerde yerini alır. Çiçekler, meyveler, ırmaklar, mevsimler gibi.

"Dîvân şiiri, hayatta olan ve yaşanan hemen her şeyi içine alan çok geniş kapsamlı bir akımdır. Çelik-çomak oyunundan yıldızlara, şehir medhiyelerinden sünnet düğünlerine kadar pek çok sosyal, siyasi, kültürel ve dini konu bu şiirin içinde yerini almıştır" (Onay, 2004, s. 142).

Dîvân Edebiyatının hayatla alakası yoktur diyenlere karşın Levend şöyle demektedir;

"Dîvân edebiyatımız da, hayatla alakası ne kadar az olursa olsun, cemiyet hayatının seyrini takip etmekte, onun akislerini taşımaktadır. Dîvân edebiyatı, mücerret mefhumlar ve mazmunlarla doludur. Böyle olmakla beraber, bu mücerret dediğimiz mefhumlar ve mazmunlar, o devre ait akidelere, bilgilere ve kanaatlere telmih ve işaret ederler" (1984, s. 7).

Dîvân şiirinin temeli Arap ve Fars edebiyatına dayanır diyen Karahan üst yapısının ise "şeriat ve tasavvuf" olduğunu ifade eder.

“Bu şiirin süper-strüktüründe, muhtevasında ise, birinci derecede İslâm inançları ve düşüncesi rol oynar. Şeriat ve tasavvuf Osmanlı klasik şiirinin duygu ve düşünce yapısında iki temel direk niteliğindedir. Böylece insan ve hayat görüşü gibi, tabiat anlayışı da bu şiir âleminde ya zühdi, ya da tasavvufî bir karakterin özelliklerini taşımaktan kurtulmamıştır” (1980, s. 56-57).

Tabiatın bir parçası olan ağaçlar da Divan şiirinde epeyce bir yer tutmaktadır. Bu konuda Yücel ve Özüygun’un *Dîvân Şiirinde Ağaç: Ağaçlara Dair Söz Varlığı ve Tasrif Usulleri* makalelerinde altı ana başlık altında konuyu işlemişlerdir. Divan şiirinde ağaçların meyveli ve meyvesiz oluşlarına göre realist kullanımları; ağaçların boy, şekil, koku, salınma ve gölgeleriyle ilgili teşbihli kullanımları; dört mevsimde ağaçların geçirdikleri değişimler; fidan dikme, budama, kesme gibi ağaçlarla ilgili yapılan ameliyeler; ağaçlarla ilgili tespit ettikleri 18 mazmunla on atasözünü örneklerle vermiş ve kısa izahlarını yapmışlardır. Ayrıca ağaçların 91 divan ve 21 mesnevideki kelime sıklıklarını ele almışlardır. Son olarak da ağaçların daha önce yapılan iki çalışmada geçen meyveler (Gülhan, 2008) ve zirai ürünlerle (Bayram, 2007) kelime sıklığını mukayese etmişlerdir. 2002 yılında Cantürk’ün “Ahmed Paşa Divanı’nda Ağaçlar” isimli lisans tezi de bu konuda tespit edebildiğimiz bir başka çalışmadır. Ağaçla ilgili İslam Ansiklopedisinde eski dinlerde ve inanışlarda ağacın yerine kısaca değinilmiş, devamında ağaçla ilgili ayet ve hadislerle yer verilmiş, son olarak da İslam hukukunda ağacın yerine temas edilmiştir (TDV İA, 1988). Ancak ağaç, sadece dinî bir öğe olmayıp sosyal, iktisadi, mimari birçok yönüyle hayatın her safhasında yer almaktadır.

2. İslâmiyet ve Türk Halk İnanışları Bağlamında Divan Şiirinde Ağaç

Bu çalışmanın amacı ağaçlarla ilgili halk inanışları, ağaçların geçtiği ayet ve hadislerin Dîvân şiirine nasıl ve ne bakımlardan malzeme sağladığını madde madde ortaya koymaktır. Ağaçların geçtiği ayet, hadis ve halk inanışları “Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Dîvân Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar, Hak Dini Kuran Dili, Kütüb-i Sitte ve Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları I-VII” olmak üzere taranmış ve maddeler hâlinde verilmiştir. Tespit edilen bu ayet, hadis ve halk inanışlarına dair Dîvân edebiyatının tanınmış eserlerinden 35’i taranmış ve saptanan beyitlerden örnekler verilmiştir.

2.1. Kur’ân-ı Kerîmde Ağaçlar

Kur’anı Kerim mealleri tarandığında biri ihtilaflı olmak üzere 45 civarı ayette ağaç veya ağaçlardan doğrudan/dolaylı olarak bahsedilmektedir. 20 kadar ayette imâen ve 25 ayette ise 26 def’a “şecer” yani ağaç kelimesi bizzat bulunmaktadır. “Eşcar” şeklinde geçmemektedir. Bazı kıssa ve konuların farklı surelerde olmak üzere birden fazla yerde beyan edildiği de görülmektedir. “Kur’an’da ayrıca hurma, nar, üzüm, incir ve zeytin gibi bazı ağaçlar ismen anılmakta, incir ve zeytin ağacı üzerine yemin edilmektedir” (Tîn 1/95; Topaloğlu, 1988, I/457).

Meyveli ağaçların geçtiği ayetler: Zeytin 6/99, 6/141, 12/49, 16/11, 23/20, 80/29, 95/1; Nar 6/99, 6/141, 55/68; Üzüm 2/266, 6/79, 6/99, 6/141, 12/49, 13/4, 16/11, 16/67, 17/91, 18/32, 23/19, 36/34, 80/28; Muz 56/29; İncir 95/1; Hurma 6/99, 6/141, 13/4, 16/11, 16/67, 17/91, 19/23, 19/25, 20/71, 23/19, 26/148, 36/34, 36/39, 50/10, 54/20, 55/11, 55/68, 59/5, 69/7, 80/29, 111/5; Kiraz 56/28 şeklindedir.

Ağaçların geçtiği ayetler ise alttaki gibidir:

1. Şeceretü'l-huld (Bakara, 2/35; A'raf, 7/19; A'raf, 7/20; A'raf, 7/22; Tâhâ, 20/120-121).
 2. Hz. Musa (AS) ve üzerinde ateş gördüğü ağaç (Kasas, 28/30).
 3. Şeceretü'z-zakkum (İsra, 17/60; Sâffat, 37/62-63-64-66; Duhân, 44/43; Vâkıa 56/52).
 4. Tur dağındaki mübarek ağaç (Mu'minun, 23/20).
 5. Dıraht-i Meryem (RA) (Meryem, 19/23; Meryem, 19/25).
 6. Şecere-i yaktin (Sâffat, 37/146).
 7. Cennette bulunan ağaçlar ve meyveler (Rahman, 55/11; Rahman, 55/48; Vâkıa, 56/28-29, İnsân, 76/4; Abese, 80/30; Nebe, 78/32).
 8. Şecer-i ahdar. Ağaçlardan ateş vb. çıkararak faydalanılması. (Yâsin, 36/80; Vâkıa, 56/72).
 9. Şecere-i tayyibe, şecere-i habîse. Güzel ve kötü sözün güzel ve kötü çirkin ağaçlara benzetilmesi (İbrahim, 24/14; İbrahim, 14/26).
 10. Arılara dağların, ağaç ve insan yapımı kovanların barınak olması (Nahl, 16/68).
 11. Ağaçların kalem denizlerin mürekkep olsa Allahın (CC) ilmini yazmada yetersiz kalacağı (Lukman, 31/27).
 12. Ağaçların yağmurla sulanmaları, kuruyup odun olarak yakılabilmeleri ve mucize oluşları gibi diğer özellikleri (Nahl, 16/10; Kaf, 50/10; En'am, 6/99; Ra'd, 13/24; Neml, 27/60; Tin, 1-2/95; Necm, 14-16/53).
 13. Şeceretü'r-rıdvân (Fetih, 48/18).
 14. Harpte ağaç kesebilme izni (Tâhâ, 20/71).
 15. Sebe halkına azab olarak bahçelerinin harap edilmesi (Sebe, 34/16).
 16. Hûd (AS) kavmine azaptan sonra cesetlerinin hurma ağacı kütüklerine benzetilmesi (Hâkka, 69/7; Kamer 54/20).
 17. Kâinatta yıldızlar, taşlar ve ağaçlar gibi mahlûkatın Allah'a (CC) secde etmeleri (Hacc, 22/18; Rahman, 55/6).
 18. Allah'a isyan eden sihirbazı ağaca asarak cezalandırma (Tâhâ, 20/71).
 19. Şecere-i mübâreke. Zeytin ağacı (Nur, 24/35).
 20. Tûbâ ağacı (Ra'd, 13/29).
 21. Üzerine yemin edilen ağaç/meyveler.
- Ağaçlıklardan meydana gelmiş dünya/ukba bağ ve bahçeleri için tefsir ve meallerde geniş bilgiler bulunmaktadır (Topaloğlu, 1988, I/458).

Taranan kaynaklarda yukarıdaki maddelerden Dîvân şiirinde kullanıldığı tespit edilebilenler makalenin devamında örneklendirilmiştir.

2.1.1. Şeceretü'l-huld

“Ebediyet ağacı” demektir (Topaloğlu, 1988, s. 458). Türkçe yasak ağaç şeklinde de çevrilebilir. Allah (CC). Âdem (AS) ile Havva’yı cennete gönderdi. İblisten sakınmalarını, cennette mevcut diledikleri nimetten bol bol yemelerini, ancak “yasak ağaca” yaklaşmalarını Âdem’e tenbih etti (A’raf, 7/19). İblis cennetten kovulduğu için kin besliyordu. Cennete girip Adem’i (AS) kandırmak emelinde idi. İblis, cennete girince Adem’e yaklaştı ve menedilen ağaçtan yemesi için onu kandırmak istedi: Bu ağaçtan yiyen ebedi olarak cennette kalır, dedi. Onlara dedi ki: “Allah sizi o ağaçtan niçin men etti biliyor musunuz? Eğer siz ondan yerseniz, artık sizin için ölüm olmaz; ebediyen Cennet’te kalırsınız” diye kandırmak istedi. Âdem (AS) bunun sözüne inanmadı. İblis, Âdem’i (AS) kandıramayınca Havva’ya yaklaştı ve onu kandırdı. Havva ağaçtan yedi. Havva’nın teşvikiyle Âdem de yiyince, her ikisinin ele hulleleri tenlerinden uçtu. Birbirlerinden utandılar ve incir ağacından birer yaprak alıp tutundular (Levend, 1984, s. 108; Cevdet Paşa, 1971, s. 3-4). Bunun üzerine Allah (CC) ikisini de Cennet’ten çıkardı ve yeryüzüne indirdi. (A’raf, 7/20-26). Âdem (AS). Hint tarafına ve Havva Cidde’ye düştü.

Âdem hevaya uymasa berg-i hazân gibi

Kuru yire sürünmese âb-ı revan gibi

TŞYDV Gz 456/1

(Âdem güz yaprağı gibi havaya/hevaya uymasa ve Revan ırmağı gibi kuru yere sürünmese..)

2.1.2. Hz. Musa (AS) Kıssası

“Mısır’dan kaçan Musa (AS) Şuayp (AS) peygamber’in yanında on sene koyun güttükten sonra, ailesini ve iki çocuğunu alarak tekrar Mısır’a dönmek üzere yola çıktı. Tur-ı Sina’ya yaklaştığı zaman şiddetli bir rüzgâr ve yağmurla karşılaştı. Yolunu şaşırды. Ateş yakmak istediye de çakmağı ateş almadı. O sırada uzakta bir ateş gözüne ilişti. Ateşe yaklaşınca, ateşin bir ağaç tepesinde olduğunu gördü. Korkarak dönmek istedi. O zaman ağaçtan: (Ya Musa ben âlemlerin Rabbi olan Allah’ım) diye bir nida işitti. Musa secdeye vardı. O sırada ikinci bir hitap daha işitti: Ya Musa ben senin Rabbinim. Nalınlarını çıkar; sen Tuva denilen mukaddes vadidesin.” (Tâhâ, 20/11-12; Levend, 1984, s. 118-119).

Ayette geçen ağacın hangi ağaç olduğu tartışmalıdır (Yazır, 1979, V/3730). Ağaçların dallarındaki çiçekler veya meyveler yeşil dallar üzerindeki sarı, kırmızı renkte ateşlere benzetilerek Hz. Musa (AS)’ın bu kıssasına telmihler yapılır.

İyân idüp şecerü’l-ağzar üzre her dem nâr

Olupdur âteş-i Mûsâya hoş eser lâle

TCÇDV Ks 27/9

(Lâle her dem, yeşil ağaç üzerindeki ateş gibi, “Musa’nın ateşi”ne hoş bir benzer görüntü olur.)

Aşk âteş-i tecelî-i Mansûrdur bana

Her çûb-ı dâr bir şecere-i Tûrdur bana

ŞYGDV Gz 1/1

(Bana aşk Mansûr’un/yardımcının tecelli ateşi ve her ağaç parçası/darağacı Tûr dağındaki ağaç gibidir.)

Tûr-ı sabrı bülbülüñ yansa ‘aceb mi verd-i sürh

Gösterür ahdar şecerde nâr-ı Mûsâ’dan nişân ZATDV Ks 10/4

(Bülbülün kırmızı gülde sabır ağacının/sabırının yanması yeşil ağaç üzerinde “Musa’nın ateşi”nin görünmesine benzediğinden şaşılacak bir görüntü olmaz.)

Mûsi-yi İmrân bigi bah ağaca gör nice

Şem-i şükufe yanar tal u budağ üstine AHMDV Gz 597/2

(İmran oğullarından Musa gibi dalı budağı üstünde ne güzel şükûfe mumu yanan (şu) ağaca bak.)

2.1.3. Şeceretü’z-zakkûm

Cehennem Ağacı. Kur’anı Kerimde lanetli (İsra, 17/60), cehennem dibinde büyüyen (Sâffât, 37/64), Cehennem halkının cehennemde (köklerini ve yapraklarını) yiyecekleri, hayırsız (Sâffât, 37/62-63-66; Vâkıa, 56/52; Duhân, 44/43) bir ağaç olarak tavsif edilir. İbn Kesir’in İslam tarihinde bu ayetlerden bazılarının inişi sırasında yaşanan hadiselerle dair kısa bir malumat mevcuttur (1994, III/136).

Olmasam lezzet-çeş-i düšnâm-ı la’lüñ söylemem

Ta’m-ı gül-şeker olur gül-gonçe-i zakkûmda MVPDV Gz 447/3

(Zakkumda gül goncasının gülşeker gibi tatlılaştığı gibi dudağının acı sözleri de bana binbir lezzet vermese konuşmazdım.)

Nâsîh hanzal mı yemiş beyle kim ol mâr-veş

Âşık-ı haste dile sözleri zakkum gibi NGRDV Gz 646/3

(Hasta âşık hanzal mı yemiş ki zakkum gibi zehirli sözleri böyle dile yılan gibi (ısırcı/acı).)

Didi bu eşcâr zakkum ağacı

Yimişi zehri helâhilden acı HAFZM 9061

(Bu ağaçlar zakkum ağacıdır ve meyvesinin zehri çok keskindir, dedi.)

2.1.4. Tur dağındaki şecer-i mübareke

Bu mübarek ağacın zeytin ağacı olduğuna dair ortak bir kanaat hâsıl olmuştur. “Tûri Sînâ’da yetiştigi, zeytin ve zeytinyağı sağladığı bildirilen ağacın zeytin ağacı olduğunda ittifak vardır” (Topaloğlu, 1988, 1/458).

Fürûzân câm-ı meyle elde nahl-i Tûr zanneyler

Gören la’lîn-kabâyı sâkî-i Tûbâ-hırâm üzre NKMDV Ks 23/9

(Üzerinde kızıl kabası (elbisesi) ve elindeki fûruzân şarap kadehiyle Tuba boylu sâkîyi gören Tûr ağacı zanneder/sanır.)

2.1.5. Arılara ağaçlar, dağlar ve insan yapımı kovanların mesken olması (Nahl, 16/68).

Döner düzer mülûk-içün büyüti

Gör imdi hikmet-i min-lâ-yemûti

İBBHN 7636

(Bâki (ölmez)'in hikmetine bak ki (arı) evleri için her yerde döner ve evini yapar.)

2.1.6. Ağaçların birer hikmet olması

İster isen almağa hikmet kitâbından sebak

Hâme-i kudret ne yazmış safha-i eşcâra bak

HYBDV Gz 226/3

(Hikmet kitabından ders almak istersen ağaçlar sayfasında “Kudret kalemi”nin ne yazdığına bak.)

2.1.7. Denizler mürekkep ağaçlar kalem olsa Allhın ilmini yazmakla bitiremezler: (Lukman, 31/27). Allah (CC) Yahudi âlimlerinin sorusuna cevap mahiyetinde olmak üzere bu ayeti indirmişti (Hamidullah, 1988, s. 264).

Yohsa deryâlar tamam olsa midâd

Halk-ı âlem yazmasın kılssa murâd

Dahi eşcar u nebât olsa kalem

Haşre dek idemeyeler bunu tem

HAFZM 5981-5982

(Denizler bütünüyle mürekkep olsa, insanların tamamı yazmayı istese, bütün ağaç ve otlar kalem olsa yine de haşre kadar (Allhın sözlerini yazmayı) bitiremezler.)

2.1.8. Nahl-i Meryem (RA)

Hiz. Meryem'in doğum esnasında dayandığı ağaç ayete göre bir kuru hurma ağacıdır (Meryem, 19/23). Derken, doğum sancısı, onu, bir hurma ağacına (dayanmağa) sevketti. “Keşke, bundan önce, öleydim de, unutulup gideydim!” dedi. Ona, aşağısından, şu nida geldi: Tasalanma! Rabb'in, senin alt yanında bir su arkı vücûda getirmiştir. Hurma ağacını da, kendine doğru silk! Üstüne, derilmiş taze hurma dökülecektir! Artık, ye, iç! Gözün aydın olsun!” (Meryem, 19/24-26).

Nefesden çün hevâya saçdı müşki

Ratab kaldı deminden nahl-ı huşkı

CMLHH 60

(Nefesinden havaya müşk saçınca az önce kuru olan hurma ağacı (birden) yeşerdi.)

Tev'emân-ı nahl-i meryemdir birinin hâmesi

Birinin rengîn kelâmı yüz nigârîstân-ı Çîn

HYBDV Ks 23/36

(Birinin kalemi Meryem'in ağacının ikizi diğerinin renkli sözleri Çîn'in yüz dilberi (yerindedir).)

2.1.9. Şecere-i yaktîn

Kabak ağacı. Yunus (AS) kıssası. “*Karaya atılan Yunus aleyhisselâm, üzerinde tüyü olmayan, yumurtadan yeni çıkmış civciv gibi idi. Bitkin, halsiz vaziyette idi. Cenab-ı Hakk yaktîn bitkisi'nin altında gölgeledi. Yaktîn'in iri yapraklı, çabuk büyüyen kabak bitkisi olduğu kabul edilir. Burada dinlenip kendine gelen Hz. Yunus, tekrar kavmine döndü*” (Canan, 1992, XII/165).

Bu yaktîn ağacın kim anı zünbûr

Yimeye ola anuñ berginde mestûr

İBBHN 8175

(Kabak (yaktîn) ağacının yaprağının altında gölgeleneni eşek arısı sokmaz!)

2.1.10. Şecere-i tayyibe, şecere-i habise

Güzel ve kötü sözlerin, güzel ve çirkin ağaçlara benzetilmesidir. Rabbinin izniyle her zaman meyve veren hoş bir ağaca benzeterек nasıl misal verdiğini görmüyor musun?” (İbrahim, 14/24-25) ayetinde zikredilen ağaç hakkında; “*O hurma ağacıdır*” buyurdu. *Ve müteakip ayette ifade edilen kötü ağacı da hanzale'ye (zakkum, Ebu Cehil karpuzu da denir, mercimek ağacıdır) benzetti*” (Kütüb-i Sitte, hadis no: 665).

Görklü söz görklü ağaçdur ya'ni gör

Ol ağacuñ yimişidür ma'ni gör

AŞPGN 6967

(Güzel söz görkemli bir ağacın meyvesine benzediğini anla!.)

2.1.11. Dağlar ve ağaçlar Allah'a secde ederler

Hep secdeye vardı berg ü eşcâr

Hayretle eridi akdı enhâr

ŞYGHA 293

(Nehirler (O'nun) hayranlığıyla akıp gittiği gibi ağaçlar ve yapraklar da hep (O'na) secdeye varırlar.)

2.1.12. A'câzu nahl

Hurma ağacı kütüğüdür. Âd kavminin kasıp kavuran bir yel ile helâk edilmesi sonrası bu kavmin insanları kurumuş hurma kütükleri gibi yığılıp kalıyorlar (Hâkka, 69/7).

Yil-ile hak bunları kıldı fenâ

Kaldı Hûd u Tañrı'ya kıldı senâ

Âd kavmin fânî kıldı ol Ahad

La'net içre kaldı bunlar tâ-ebed

AŞPGN 4192-4193

(Bir yel estirerek Âd kavmini o Ahad olan Hakk öldürdükten sonra Hûd (AS) Hüdâ'yı (CC) senâ etti ve bunlar ebede kadar lanetli bir kavim olarak kaldılar.)

2.1.13. Şeceretü'r-rıdvân

“*Hz. Muhammed'e (SAV) sahabilerin (RA) hicretin altıncı yılında Hudeybiye Musâlahası'ndan önceki nazik ve tehlikeli devrede müslümanların Hz. Peygamber'e ettikleri biata bey'atü'r-rıdvân, gölgesinde bu biatin yapıldığı ağaca da Allah'ın hoşnutluğuna lâayık bir olayın hâtırasını taşıması dolayısıyla şeceretü'r-rıdvân (hoşnutluk ağacı) denilmiştir. Kaynaklar bu ağacın mu-*

gaylân türünden semüre ağacı olduğunu belirtmektedir (Fetih, 48/18; Topaloğlu, 1988) (Tirmizi, hadis no: 3860).

Çün bular yüz urdı bu girçek dine

Onı dirneşdi bir ağaç dibine

AŞPGN 10530

(Bunlar bu gerçek dine yüz sürdüklerinden ötürü bir ağaç dibine (biat için) toplandılar.)

Şoldur ol on kim bular cem' oldılar

Cümle bir ağaç dibinde geldiler

AŞPGN 8909

(Bu insanların hepsi bir ağaç dibine gelip (biat için) toplandılar.)

2.1.14. Şecere-i Mubareke.

Nur suresinde geçen mübarek ağaçtır. Ayette bu ağacın zeytin ağacı olduğu ifade edilir. Elektriğe işaret ettiği kabul edilir (Topaloğlu, 1988).

Kelâmında didi Yezdân-ı Bî-çûn

Ne şarkîdür ne garbîdür bu zeytûn

İBBHN 6386

(Eşi benzeri olmayan Yezdân bu zeytin ne Garpta ne Şarkta bulunur, dedi.)

Zücâce zeyt ile mısâbâhın eylemiş şecere

Talî akâri-i mişkât olunca mahsûrı

MRSDV Ks 12/47

(Ağaçtan kandil duvardaki gediğine yerleştirilince zeytinli fanusu senin lamban etmiş.)

2.1.15. Üzerine Yemin Edilen Ağaçlar.

2.1.15.1. Zeytin.

Dîvân şiirinde zeytin ağacının mübarek oluşu, zeytinyağı elde edilmesi, yağından kandil yapılması gibi özellikleriyle ele alınmıştır.

Meger zeytûn ağacın Hak tebârek

Mübârek hilkat itmişdür mübârek

İBBHN 6381

(Zeytin ağacını Hakk Teâlâ mübarek mi mübarek bir ağaç olarak yaratmıştır.)

2.1.15.2. İncir.

İncirin döllenme şekli, tek iri çekirdeğinin olmaması, Kur'anda üzerine yemin edilmesi gibi konularla işlendiği görülmektedir.

Nazar kıl nass-ı Kur'ân-ı Mübîn'e

Kasem kıldı aña eyle ki fine

İBBHN 6387

(Kur'ân-ı Mübîn'in ayetine bakarsan (Allhın) incire yemin ettiğini görürsün.)

2.1.16. İçinde "ağaç" geçen Kur'an âyetlerinden iktibaslar.

Yog ise sen de benüm gibi olursın magdûr

Le-zehebnâ le-ra'ayna's-semerâti's-şecerâ

TKKDV Mr 46 I 9

(Yoksa sen de benim gibi mağdur olursun ki o ağaçların meyvelerini ne gördük ne de oraya gittik.)

Sen dahı lâ-takrebâ yı dutmaduñ

Tañrı'nuñ emrine i'zâz itmeduñ

İBGMT 3362

(“Yaklaşma” emrini tutmadığından sen dahi Tanrı'nın emrine itaat etmemiş sayıldın.)

Gelirdi cinân fikre ırmakdan

O eşcâr-ı mülteffetü's-sâkdan (Kıyâme, 29/75)

KİMMK 2218

(Dallarını yaymış ağaçlardan ve ırmaklardan ötürü akla cennetler gelirdi.)

2.2. Peygamber Kıssalarında Ağaçlar.

Kur'ân-ı Kerîmde ve hadislerde geçen peygamber kıssaları bu maddenin temelini teşkil eder. Köksal'ın “Peygamberler Tarihi” gibi eserlerde bu konuya matuf geniş çaplı çalışmalar yapılmıştır (2014). Güler ise Dîvân şiirinde işlenen peygamber kıssalarını bir kitap hâlinde yayınlamıştır (2006). Söz konusu kıssalardan ağaçların geçtiği ve Dîvân şiirinde yer alanlar çalışmaya dâhil edilmiştir.

2.2.1. Kuru ağacın meyve vermesi.

Hızır'ın (AS) ikram-ı ilahi olarak oturduğu kuru yerleri, otları, ağaçları vb. yeşertmesi. Arapça “yeşil” yani hadra kelimesinin Hızır'dan geldiği ile ilgili olan hadis: Hızır'ın Hızır diye isimlenmesi şuradan gelir. O, kupkuru beyazlamış ot destesinin üzerine oturmuştu. Deste, altında derhal yeşerdi (Canan, 1992, XII/179-180).

Bîd-i huşke ire lutfi nesimi yaşarup

Şecer-i nahl bigi bite hemân-dem Peren'î

ADNDV Ks 1/23

(Hurma ağacının bir anda yeşerip bitmesi gibi kuru söğüt ağacına da (O'nun) lütûflu nefesi erişsin.)

Evveli kurı ağaç virdi yemiş

Ol yemişden niçeler yidi yemiş

HAFZM 4484

(Kuruyup gitmiş ağaç yemiş verip niceleri de ondan meyve yedi.)

Du'â kıl kim bite şâhında izhâr

Dahı yaprak vire vu tuta emsâl

Diledi ol Nebî hem virdi Hallâk

Yeşerdi ol şecer çıkardı evrâk

İBBHN 6339-6340

(O Nebî'nin (AS) dilediğinde Hallâk (CC)'ın (kuru) ağacı yeşertmesi gibi dua et de (bizim fidamız da) budağından filiz ve yaprak versin.)

2.2.2. Hz. Zekeriyya (AS) ağaç kovuğunda şehid edilmesi.

“Şehîd edilişi hakkında iki rivayet vardır. Birincisi yahûdilerin Hz. İsa'nın babasız doğması üzerine onunla Meryem hakkında çıkardıkları dedikodudur. İkincisi ise Yahyâ'nın (AS) öldürülme fermanı çıkınca ona yardım etmesidir. Kendisini yakalamak isteyenlerden kaçarken Beyt-ul Mukaddes'te bir kavak ağacının içine saklanmış. Ancak eteği dışta kalmış. Şeytân da bunu yahûdilere bildirince onlar da kavak ağacıyla birlikte onu kör testereyle kesmişler. Bu sırada Hz. Zekariyyâ (AS) 100 yaşında imiş” (Pala, 2011, s. 490).

Belki de bu rivâyettendir ki bazı yörelerimizde dayanak noktası biraz farklı da olsa kavak sevmeyen ağaçlardandır (Kalafat, 2006a, s. 311).

Harif-i erre-i gam sanma her kuru ağacı

Ki yazılır Zekariyyâ adına ol menşur

FZLDV Ks 2/3

(Zekariyyâ (AS) adına menşur bir kıssası bile yazılı olduğundan her (gördüğün) kuru ağacı gam testeresi sanma.)

Tîşe-i bennâya derdi erre-i Neccâr-i dîn

Zulmümüzden hem hacir âsûde oldu hem şecer

FZLDV Ks 22/19

(O aşâğılık Neccâr'ın testeresi ustanın çıkardığı talaşlara/süprüntülere zulmümüzden taş da kereste de mutlu oldu, derdi.)

İy diraht-i huşkda mürğ âşiyânın görmeyen

Zâhid-i nâ-puhtenûñ destârnuñ bak kevrine

SÜHDV Gz 288/4

(Ey kuru ağacın üzerinde kuş yuvasını göremeyen (adam!) bari o çiğ zâhidin (düzgün) sarılmamış sarığına bak!)

2.2.3. Yed-i beyzâ.

Hz Musa (AS)'nın mucizelerindendir. Elini cebine veya koynuna soktuktan sonra bembeyaz nurlu şekilde çıkarması (A'râf, 108/7; Tâhâ, 22/20; Şuarâ, 33/26; Neml, 12/27; Kasas, 32/28). Dîvân şiirinde kışın karın ağaçların dallarını beyaza boyamasında ve baharda ağaç dallarının çiçeklerle bembeyaz olmasında bu kıssaya telmihler yapılır.

Mu'ciz-i Mûsî gibidür Pertevâ fasl-ı bahâr

Kim yed-i beyzâ 'ayân üşkûfe-i eşcârdan

MVPDV Gz 423/8

(Pertev, bahar mevsimi ağaçların çiçeklerinden dolayı bembeyaz olan nurlu elleriyle Musa'nın (AS) mucizesine benzer.)

2.2.4. Hz İsa (AS)'ın Kuru Ağaçları Canlandırması.

Ancak Yahudiler kendisinden mucize talebinde bulundular. O da ölüleri diriltmek, kör, abraş gibi o gün için tedavisi kâbil olmayan hastaları iyileştirmek nev'inden pek çok mucizeler gösterdi. Çamurdan yaptığı kuş şekline üfleyerek hayattar kılmak gibi harikalar ortaya koydu (Canaan, 1992, 12/178). İkinci olarak Hz. Meryem doğum yaptıktan sonra yanı başında beliren arkatan su içer ve doğum sırasında yeşeren hurmalardan yer. Klâsik şiirdeki nahl-i Meryem (diraht-ı Meryem) kavramları bu olayı hatırlatır (Kiraz, 2014, s. 271).

Nesîm-i subh reftâre getürdi serv-i güلزârı

Dem-i 'Îsî gibi ihyâ idüp emvât-ı eşcârı

NYLDV Ebyât 83

(İsa'nın (AS) nefesinin kurumuş ağaçları canandırması gibi sabah rüzgârı da güllüğün servisini reftâre getirdi.)

Safâ bağışlamış bâğa sabâ İsileyin demden

Yeşermiş kuru ağaçlar netekim nahl-i Meryem'den

NSMDV Gz 346/1

(Meryem'in ağacından kuru ağaçların yeşermesi gibi seher yeli de İsa'nın (AS) nefesi gibi bâğa safâlar getirmiş.)

2.2.5. Hadisler Hz. Muammer'in (SAV) Hayatında Ağaçlar.

Dikkate değer sayıda ağaçlarla ilgili hadisler bulunmaktadır. İslam Ansiklopedisinde "ağaç", "tuba", "sidre", "zakkum" vb. maddelerinde ve Müsned, Sünen diğer hadis kitaplarında bu hadisler zikredilmektedir. İslam tarihi (Köksal, 1988) ve Siret-i Nebi kitaplarında da bu hadislerin birçoğu bulunmaktadır. Bu konuda en derli toplu eserlerden birisi Şifa-i şerifdir. Çalışmada bu hadislerden sadece Dîvân şiirinde tespit edilebilenler altta verilmiştir.

2.2.5.1. Hz Peygamber (SAV) fidan dikmesi ve fidanın hemen meyve vermesi.

Medine'de bir hurma fidanı dikmiş ve fidan hemen meyve vermiştir (Şifa-i Şerif, 1975).

Dikdi hurmayı hem ol şah-ı cihan

Dikdüği saat yemiş virdi heman

SLÇVN 328

(Cihanın sultanı (SAV) hurma fidanını diktiği gibi hemen meyve vermiş.)

2.2.5.2. Tûbâ ağacı. Erbaş, (İA) Tûbâ maddesinde Tuba ağacı ile ilgili hadisleri sıralamaktadır. Bu hadisler; cennetliklerin elbiselerinin o ağacın tomurcuklarından yapılacağı, gölgesini bir süvarinin 100 yıl gitse bitiremeyeceği (Tirmizi, Tefsir Vakıa-3289; Cennet 1-2525) ve cennet ehlinin ondan türlü türlü meyveler yiyeceği, cennet ehlinin evlerinin bu ağacın dallarının altında olduğu şeklinde özetlenebilir (Erbaş, 2012, 41/317). Ka'b b. Mâlik (r.a.)'in babasından rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Şehîdlerin ruhları sanki yemyeşil kuşların içerisinde dir. Cennet meyvelerine ve ağaçlarına takılırlar." (Yani Cennet onların devamlı gezinti yerleridir.) (Sünen-i Tirmizi, hadis no: 3626). Pala, bu ağacın Sidre olduğunu söylüyor. "*Muttakiler ile şehidlerin ruhları burada mahşeri bekleyeceklerdir*" (2011, s. 404).

Uçmak ehli bunların peyrevleri

Tûba ağacı dibinde evleri

İBGMT 854

(Cennet ehli bunların takipçileri olup evleri de Tûba ağacının dibindedir.)

Bana cennette Tuba dirler idi

Dıraht-ı nahl-i zibâ dirler idi

AHDÇN 1059

(Ben cennette görkemli hurma ağacı veya Tûba denilen ağacım.)

Veyâhöz şâh-ı Tûbâdur nigûn-sâr

Ki olmuş Sidre-veş esmâri gevher

LAÇFN 6224

(O Tûbanın dalları başaşağı olup Sidre gibi meyveleri mücevherdendir.)

Sâye-dâr oldı dıraht-ı müntehî gülzârda

Verdi her bir tâze naşli gülsitânuñ berg ü bâr

BEYDV Gz 94/2

(Boyu uçsuz bucaksız olan ağaç gül bahçesine gölgesini yaydıktan sonra o gülistanın her bir taze ağacı yapraklandı ve meyve vermeye başladı.)

Havalandıkça çemenden kuşlar

Zannedersin uçar ervah-ı küre...

Hep ağaçlar sanırsız nur ağlar

Dallarında güneş aktıkça yere...

Cenâb Şahâbeddin 96

2.2.5.3. Ağacın Hz. Muhammed'e (SAV) secde etmesi.

Ben onun sıfat ve evsafını bize indirilen kitapta bulmuşum! Nitekim siz yaklaştığınız zaman, O'na secde etmedik ne taş, ne ağaç kaldı, hepsi de secde ettiler. Bu cansız şeyler ancak bir peygambere secde ederler (Kütüb-i Sitte, Hadis no: 5521).

Dahi ne denlü ki uğraduk şecer

Secde idüp kodı yir üstine ser

HAFZM 2218

(Gördüğümüz bütün ağaçlar (O'na) secde edip başlarını yere koydular.)

Cümle-i eşcâr u esmâr u nebât

Anı gördükde olurdu sâcidât

HAFZM 1066

(Bütün ot, meyve ve ağaçlar O'nu (SAV) görünce secdeye giderlerdi.)

Hem ağaçlar kıldılar ana sücûd

Oldılar haklığına cümle şühûd

SLÇVN 330

(Ağaçlar O'na (SAV) secde ettikleri gibi O'nun hak olduğuna da şahitlik ettiler.)

2.2.5.4. Ağacın Hz. Muhammed'in (SAV) peygamberliğini tasdik etmesi.

Derken Cebrail aleyhisselâm, buldukları vadinin gerisindeki bir ağacı gösterdi: "Şu ağacı çağır!" dedi. O da hemen çağırdı. Ağaç yürüyerek geldi önünde durdu. Cebrail aleyhisselâm: "Ona söyle de geri gitsin!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ağaca: "Geri dön!" dedi, o da döndü, eski yerine vardı. (Bunu gören Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, "üzüntümün zâil olması için) bu bana yeter!" buyurdu." (Kütüb-i Sitte, hadis no: 7175; Şifa-i şerif, 1975, s. 295).

Emr oldu kim işâret eyleye

Ol ağaca hoş beşâret eyleye

Pes işâret itdi Âdem ol zamân

Turduğı yirden ağaç kopdı hemân

HAFZM 4308-4309

(Adamın birisi işaret edince -emredip işaret edince yanlarına gelip müjdeleyeceklerine dair

konuştukları gibi- ağaç yerden anında kopup yanlarına geldi.)

Bir barmaguñla iki bölünür felekde ay

Köklü ağaçları yürüdürsün bilâ-kadem

LAHLM 273

(Ayakları olmayan ağaçları yürüttüğün gibi bir parmağınla da gökteki ay ikiye bölünür.)

2.2.5.5. Ağaçların vahyin ilk geldiği günlerde Hz. Peygambere (SAV) selam vermesi.

Hz. Ali radiyallahu anh anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’la Mekke’de idim. Beraberce bir tarafına gitmiştik. Onun karşısına çıkan her ağaç, her dağ ona selam veriyor ve: “Allah’ın selamı üzerine olsun ey Allah’ın Resûlü!” diyordu.” (Canan, 1992, XV/305).

Mustafa’ya karşı secde kıldılar

Gül gibi handân u hurrem oldılar

Hem didiler yâ Nebi Hak’dan selâm

Sen Nebiler Hâtimine subh u şâm

HAFZM 2213-2214

Söze geldi vahş ü tayr ü taş ağaç

Sözleri cümle Muhammed midhati

SLÇVN 222

(Dağlardaki kuşlar, ağaçlar ve taşlar dile gelip hep beraber Muhammed’i medhettiler.)

2.2.5.6. Hz Peygamberin (SAV) altına oturduğu kuru ağacın meyve vermeye başlaması. (Güler, 2006, s. 212)

Nihâl-i huşk olıcak feyz-i destine mazhar

Gönülden eyledi 'arz-ı semâr-ı şevk-resân

ŞİEDV 2/27

(Kuru fidan elinin feyzine mazhar olunca şevkle gönülden meyveye durmayı diledi.)

Mu’cizâtın şerhidersem bî-şümâr

Taş nutka geldi ağaç virdi bâr

AŞPGN 164

(O’nun mucizeleri anlatmakla bitmez; kuru ağaçlar meyve verdi, taşlar dile geldi.)

2.2.5.7. Ciz’in nahl.

İnleyen hurma kütüğüdür. “Resulullah aleyhissalatu vesselam bir hurma kütüğüne (dayanarak) hutbe verirdi. Minber yapılıncâ (hutbelerde kütüğü bırakıp) minbere çıktı. Bunun üzerine kütük (bu ayrılık sebebiyle ağlayıp) inledi. Aleyhissalatu vesselam yanına gelip kucakla(yıp teselli et)ti, kütük sustu” (Canan, 1992, 15/307; İyaz, 1975, I/300-303).

İşitdiler cüdâ düşdiği demde zümre-i ashâb

Dıraht-i huşkden zâhir olan feryâd u efgân

HZKDV Ks 1/39

(Ayrılığın acısıyla o kuru kütükten çıkan feryad u figanı sahabilerin hepsi işitti.)

2.2.5.8. Tövbe eden kişinin günahlarının yaprakların ağaçlardan döküldüğü gibi dökülmesi.

Sana “sübhânallahi velhamdulillahi ve la ilahe illallahu vallahu ekber” demeyi tavsiye ederim.

Zira bu kelimeler, günahları döker, tıpkı ağacın yapraklarını dökmesi gibi (Kütüb-i Sitte, hadis no: 7101).

Bâd-ı ğufrân-ı Hudâ kim segeri esdikce

Güyyâ berg-i ma'âşi dökülür şekl-i hazân

EVSDV Ks 16/7

(Huda'nın gufran yeli esince güz mevsiminde ağaçların yapraklarının dökülmesi gibi günah yaprakları dökülür.)

2.3. Halk Arasında Ağaçlarla İlgili İnanışlar

2.3.1. Kadeh duası

Dünyada herhangi bir isteği olan, sabah vaktinde kalksa bu duayı önüne koyup “Ya Rabbi, bu kadeh duası hürmeti için isteğimi yerine getir” derse yerine gelir. Bostan veya ağaç yemiş vermiyorsa bu duayı toprağa okusa, bostana ya da ağaca saçsa yemiş verir? Onay'ın eserinde tahminler (2004) ve Levend'in eserlerinde “kadeh duası”na dair bir malumat yoktur denmesine (1984, s. 318) rağmen son dönemde bazı internet sitelerinde kadeh duasına dair bilgi bulunmaktadır (www.dua.gen.tr).

İrişdi 'id niçün baĝlu ola mey-hâne

Ķadeh du'âsın anuñ fethine kilîd idelüm

RUBDV Gz 807/4

(Bayram geldi artık meyhânenin kapalı kalmasına gerek olmadığından kadeh duasını kapısının açılması için anahtar yapalım.)

Câm-ı mey böyle şikest olacağı bellü idi

Halk çokdan okumuşlardı du'âsın kadehün

BAKDV Gz. 270/3

(Şarap kadehinin kırılacağı halkın kadeh duasını epeyden okumalarından belliydi.)

2.3.2. Kadir ve Hıdırellez gecelerinde suların uyuması ve ağaçların secdeye kapanmaları

“Hikâyesi: Âşık Ömer, Çankırı-Yüklüköy'lüdür. Bu köyde değirmencilik etmekte ve boş zamanlarında müşterilerine saz çalmakta ve şiir okumaktaymış. Bir Kadir veya Hıdırellez gecesi değirmen birdenbire durur; hayrette kalan Ömer savağa bakmak için dışarı çıkınca suların uyuduğunu, ağaçların secde ettiklerini görür” (Onay 2004, s. 84).

Dıraht-ı kilkün ider miydi secde olmasa ger

Sevad-ı dest-hatun Kadr gicesi timsal

MSHDV Ks 9/38

(Kadir gecesi eğer timsal olmasaydı o kara el yazınla tahta kalemin secde etmezdi.)

Eylemez secde-i eşcâr-ı şeb-i Kadre nigâh

Cilve-i kâmet-i kadrinden olanlar ağâh

NKMDV Gz 34/1

(Ancak Kadrinin kametinin yansımaları görenler Kadir gecesi ağaçların secde etmesini beklemezler.)

Şeb-i Kadre döndü bu miskin rakam

Süçûd etse tan mı dirah-tı kalem

APŞDV Ks 2/79

(Bu acı zaman yine Kadir gecesine denk geldi artık kalemin çubuğunun secde etmesine şaşır-mamalı.)

2.3.3. Ceviz ağacı altında oturanın hasta olması

“Ceviz ve incir ağacının dibinde yatılmaz. “ağır olur, ağırlığı basar,” denir. Karadeniz bölgesinde incir-den düşenin öleceğine, Nahçıvan’da da Ceviz ağacının altında yatanın öleceğine inanılır” (Kalafat, 2006b, s. 520). Kalafat’ın derlemelerinde ceviz ağacının altında kalanlarla ilgili; yıldırım vuraca-ğına veya öleceğine (2006b, s. 275), ceviz ağacının yakınındakileri çektiğine (2007a, s. 234), al-tında abdest bozanı cin çarpacağına (2007a, s. 221), ceviz ve incir ağaçlarının insan basacaklarına (2007b, 67), ceviz ağacının uzun süre altında uyuyanların hastalanacaklarına (2009, s. 60) dair halk inanışları tespit etmiştir. Eyüboğlu’nda da benzer tespitler vardır. Eyüboğlu, incir ağacını da ekliyor bu inanışa (1998, s. 44, 69).

Dirler anuñ gölgesi-çün etibbâ

Getürür oturan kimseye hummâ

İBBHN 6315

(Onun gölgesine oturanlara dair hekimler humma olur diyorlar.)

3. Sonuç

Ağaçların geçtiği hemen tüm Peygamber kıssalarının Divan şiirinde yer aldığı tespit edilmiştir. Yine Kur’ân-ı Kerîmde “ağaç/şecer” geçen 25 ayetin hemen tamamının ve ağaçların geçtiği ha-dislerin birçoğunun (8) Divan şiirinin beyitlerinde yer aldığı görülmüştür. Halk arasında ağaç-larla ilgili üç inanış da taramalarımızda tespit edilip örnekleriyle verilmiştir. Ağaçların geçtiği ayet ve hadislerin hemen tamamının beyitlerde tespit edilmesi İslam dininin bu şiirde ne kadar müessir olduğunun da kanıtı yerindedir. Ayrıca yine dini inanışlara bağlı gelişen halk inanışla-rının da Divan şiirinde yer alıyor olması sadece dinin sadece ayet ve hadis boyutuyla değil gün-lük hayata yansımalarıyla da bu edebiyat akımını etkisi altına aldığını göstermektedir. Çalış-mamız; Divan şiiri veya dinin Divan edebiyatına ağaçlar bakımından etkisi üzerine yapılacak daha detaylı/kapsamlı çalışmalara bütüncül bir bakış açısı sunacağı kanaatindeyiz.

Kısaltmalar

Gz- Gazel

Ks – Kaside

Ms –Mesnevi

Mf- Müfred

Lg- Lugaz

Mt – Müteferrik

ADNDV- Adnî Dîvânı

AHDÇN- Ahmed-i Dâî- Çengnâme

AHMDV- Ahmedî Dîvânı

- APŞDV- Ahmed Paşa Dîvânı
AŞPGN- Âşık Paşa- Garibnâme
BAKDV- Bâkî Divânı
BEYDV- Beyânî Dîvânı
CMLHH- Cemâlî- Huma vu Humayun
EVSDV- Enderunlu Vâsîf Dîvânı
FZLDV – Fuzûlî Dîvânı
HAFZM- Hafî – Zâdu'l-meâd
HYBDV- Hayâlî Beg Dîvânı
HZKDV- Hâzık Dîvânı
İBBHN- İbrahim İbn Bâlî Hikmetnâme
İBGMT- İbrahim Gülşehrî- Mantiku't-tayr
KİMMK- Keçecizâde İzzet Molla- Mihnet keşân
LAÇFN- Lamiî Çelebi – Ferhadnâme
LAHLM- Lârendeli Hamdî- Leyla u Mecnûn
RUBDV- Rûhî-i Bağdadî Dîvânı
MRSDV- Mirzazâde Sâlim Dîvânı
MSHDV- Mesîhî Dîvânı
MVPDV- Muvakkitzâde Pertev Dîvânı
NKMDV- Nâilî-i Kadîm Dîvânı
NYLDV- Neylî Dîvânı
SLÇVN-Süleymân Çelebi- Vesîletu'n-Necât
SÛHDV- Süheylî Dîvânı
ŞİEDV - Şeyhülislam İshak Efendi Dîvânı
ŞYGDV – Şeyh Gâlib Dîvânı
ŞYGHA – Şeyh Gâlib – Hüsn ü Aşk
TCCDV - Tâcîzâde Ca'fer Çelebi Dîvânı
TKKDV - Tokatlı kânî Dîvânı
TŞYDV - Taşlıcalı Yahyâ Dîvânı
ZATDV – Zâtî Dîvânı
NSMDV- Nesîmî Dîvânı

Kaynaklar

- Abdel-Maksoud, B. S. (2004). *M. Leylâ ile Mecnûn Mesnevisinin Arap, Fars ve Türk Edebiyatı'nda Ele Alınış Biçimi ve Larendeli Hamdî'nin Eseri, cilt 2 (Metin)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Admed-i Dâî (1992). *Çengnâme*, (Haz. Gönül Alpay Tekin). Boston: Harvard University, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations.
- Kufacı, O. (2006). *Adnî Dîvânı ve Adnî Dîvânında Benzetmeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi. SBE.
- Ahmed Cevdet Paşa (1985). *Kıtas-ı Enbiya I-III*, (Haz. Mahiz İz). (2.Baskı). İstanbul: KTB Yayınları.
- Akdoğan, Y. (1979). *Ahmedi Dîvânı ve Dil Hususiyetleri: Gramer, Sentaks, Sözlük*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi. Ankara: KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0>)
- Aşık Paşa - *Garibnâme I-II* (2000). (Haz. Kemal Yavuz). İstanbul: KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10669,garib-namepdf.pdf?0>)
- Bâkî Dîvânı. (2015). (Haz. Sabahattin Küçük). Ankara: TDK Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf?0>)
- Bayram, Y. (2007). Dîvân Şiirinde Tarımsal Ürünler. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara. Özel Sayı*, 81- 96.
- Beyânî Dîvânı (2008). *17. Yüzyıl Şairlerinden Beyânî'nin Dîvânı İnceleme-Tenkitli Metin*, (Haz. Fatih Başpınar). (Yayımlanmamış Doktora tezi). Marmara Üniversitesi İstanbul. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10598,beyani-apdf.pdf?0>)
- Buyruk, İ. E. (2015). *Başdatlı Rûhî Dîvânı'nda Sosyal Hayat*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya.
- Canan, İ. (1993). *Kütüb-i Sitte I-XVIII*, İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Cantürk, U. (2002). *Ahmed Paşa Divanı'nda Ağaçlar*. (Yayımlanmamış Lisans Tezi). Yakın Doğu Üniversitesi FEF, Lefkoşe, KKTC.
- Cenâbî Ahmed Paşa Dîvânı (2018). (Haz. Beyhan Kesik). Ankara: KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59983,cenabi-divanipdf.pdf?0>)
- Doğan, A. (2010). *Enderûnlu Vâsîf Dîvânı'nda Zaman*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi SBE.
- Enderunlu Vâsîf Dîvânı* (1999). (Haz. Raşan Gürel). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Erbaş, A. (2012). *Tuba*. (41, 316-31). Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1998). *Anadolu İnançları Anadolu Üçlemesi I*. İstanbul: Toplumal Dönüşüm Yayınları.
- Lâmi'î Çelebi, (1998). *Ferhadnâme, Ferhad ile Şîrîn (İnceleme-Metin-İndeks)*. (Haz. Hasan Ali Esir). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler, Z. (2006). *Dîvân Şiirinde Peygamber Hikâyelerine Telmihler*. Malatya: Fırat Üniversitesi Yayınları.
- Gülhan, A. (2008). Dîvân Şiirinde Meyveler Ve Meyvelerden Hareketle Yapılan Teşbih Ve Mecazlar. *Turkish Studies*, 3(5), 345-375.
- Hafî - *Zâdü'l Meâd (Kitâbü Mevlüdü'n Nebi)* (2011). (Haz. Secaattin Tural). Ankara: KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10717,zadul-mead-secaattin-tural-pdf.pdf?0>)

- Hayâlî Bey Dîvânı (1992). (Haz. Ali Nihad Tarlan). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hâzık Dîvânı (1992). *Hazık Mehmed Efendi'nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*. (Haz. Hüseyin Güfta). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi.
- Cemâlî, (1990). *Hümâ vü Hümâyûn, (Gülşen-i Uşşâk): İnceleme, Tenkitli Metin*. (Haz. Osman Hora-ta). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ibn Kesir (1994). *El Bidaye ve-n Nihaye Büyük İslam Tarihi 1-15*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbrahim Gülşehrî - *Mantiku't-tayr*, (Haz. Kemal Yavuz). Ankara: KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10686,metinpdf.pdf?0>).
- İbrahim İbn Bâlî (2018). *Hikmetnâme II*, (Haz. Ali Şeylan). Ankara: KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56530,ibrahim-ibn-i-bali-hikmet-name-ipdf.pdf?0>)
- Kaadî İyaz (1975). *Şifa-i Şerîf*. (Ter. Naim Erdoğan, Hüseyin S. Erdoğan). İstanbul: Bedir Yayıne-vi.
- Kânî Dîvânı* (2012). (Haz. İlyas Yazar). Ankara: KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55833,3-kani-divanipdf.pdf?0>)
- Karahan, A. (1980). *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edb. Fak. Yay. *Keçecizâde İzzet Molla - Mihnetkeşân*. (Haz. Ali Emre Özyıldırım). Ankara: KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10694,kmmetinpdf.pdf?0>).
- Kılınç, A. (2017). *Fuzûlî Dîvânı, Fuzûlî'nin Türkçe Dîvânı Edisyon Kritik ve Konularına Göre Fuzûlî Dîvânı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi SBE.
- Köksal, A. (2011). *Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed ve İslâmiyet I-II*. İstanbul: Işık Yayınla-ri.
- Köksal, A. (2014). *Peygamberler Tarihi*. (19. Baskı). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kürkçüoğlu, K. E. (1973). *Seyyid Nesimi Dîvânı'ndan Seçmeler*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Levend, A. S. (1984). *Dîvân Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. (4.Baskı). İstanbul: Enderun Yayınevi.
- Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı* (1994) (Haz. Adnan İnce). Ankara: Yükseköğretim Kurulu Mat-baası.
- Muvakkitzâde Pertev Dîvânı. (2017). (Haz. Ekrem Bektaş). Ankara: KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55973,pertev-divanipdf.pdf?0>)
- Nâilî-i Kadîm Dîvânı, (Haz. Abdülbaki Gölpınarlı). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ahmed Neylî Dîvânı*, (1994). (Haz. Atabey Kılıç). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversite-si, İzmir.
- Nigârî Dîvânı* (2017). (Haz. Azmi Bilgin). Ankara: KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55757,nigari-divanipdf.pdf?0>).
- Onay, A. T. (2004). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar Ve İzahı*, (Haz: Prof. Dr. Cemal Kurnaz). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Öntürk, A. (2017). *Dîvân Şiirinde Renkler, Ulakbilge*, 5, (12) 972-982.
- Pala, İ. (2011). *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*. (20. Baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sevinç, D. K. (2007). *18. Yüzyıl Şairlerinden Sünbülzade Vehbi (lutfiyye). Bosnalı Sabit, Enderunlu Vasif ve Nedim'in Dîvân ve Mesnevilerinde Atasözleri ve Deyimler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi SBE, Edirne.
- Süheylî Dîvânı* (2017). Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ, (Haz. M. Esat Harmancı), Ankara:

- KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55750,suheyli-divanipdf.pdf?0>)
- Şüleyman Çelebi Mevlid (1990). (Haz. Faruk K. Timurtaş). Türk Klasikleri. İstanbul: MEB Yayınları.
- Şeyh Gâlib Dîvânı. (Haz. Naci Okçu). Ankara: KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf?0>).
- Şeyh Gâlib, Hüsn ü Aşk, (Haz. Muhammed Nur Doğan). Ankara: KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10653,girispdf.pdf?0>)
- Şeyhülislam İshak Efendi Dîvânı (1997). (Haz. Azmi Bilgin). Ankara: M.E.B. Yayınları.
- Tâcî-Zâde Ca'fer Çelebi Dîvânı (2018). (Haz. İsmail E. Erünsal). Ankara: KTB Yayınları. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59332,taci-zade-cafer-celebi-divanipdf.pdf?0>)
- Tanyu, H. (1988). Ağaç (1, 456-457). Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Taşlıcalı Yahya Bey Dîvânı. (1977). (Haz. Mehmed Çavuşoğlu). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın no: 2233, İstanbul.
- Topaloğlu, B. (1988). İslamda Ağaç. (1, 457-459). Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Uludağ, S. (2009). Sidretü'l-müntehâ. (37, 151-152). Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi. Uzun, M. (2012). Tuba-Kültür ve Edebiyat. (41, 317-319). Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Uzun, M. (2009). Sidretü'l-müntehâ –Edebiyat. (37, 152-153). Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Yaran, R. (1988). İslam Hukukunda Ağaç (1, 459). Ankara: TDV İslâm Ansiklopedisi.
- Yücel, D. & Özuygun, A. R. (2020). Dîvân Şiirinde Ağaç: Ağaçlara Dair Söz Varlığı ve Tasrif Usulleri. *JRTL*, 2(1), 29-62. DOI: 10.31757/jrtl.213
- Zâtî Dîvânı, (2017). (*Gazeller Dışındaki Şiirler*). (Haz. Orhan Kurtoğlu). Ankara: Kültür Bak. Yay. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56164,zati-divanipdf.pdf?0>)
- Zâtî Dîvânı, II Cild, (Haz. Ali Nihad Tarlan).
- Kalafat, Y. (2006a). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları V-VI*. (1. Baskı). Ankara: Berikan Yayınları.
- Kalafat, Y. (2006b). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları III-IV*. (1. Baskı). Ankara: Berikan Yayınları.
- Kalafat, Y. (2007a). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları I*. (2. Baskı). Ankara: Berikan Yayınları.
- Kalafat, Y. (2007b). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları VII*. (1. Baskı). Ankara: Berikan Yayınları.
- Kalafat, Y. (2009). *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları İslâmiyet ve Türk Halk İnançları*. (Genişletilmiş 2. Baskı). Ankara: Berikan Yayınları.
- Yazır, E. H. (1979). *Hak Dini Kuran Dili I-X*. (3. Baskı). İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım.
- Cenâb Şahabeddin (2001). *Evrâk-i leyâl*. (Birinci Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

ekitap.ktb.gov.tr (Erişim 06.05.2020)

www.dua.gen.tr (Erişim 06.05.2020)